

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію *Розмариці Світлани Анатоліївни «Художня модель світу у прозі Пилипа Капельгородського: аксіологія і поетика»*, висунуту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література (Херсонський державний університет, Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2017)

Філософське вчення про природу цінностей (аксіологія), на основі якого відбувається сприйняття та інтерпретація художніх творів, безпосередньо пов'язане з літературознавством. У літературі потяг до вічних цінностей загострюється у період радикальних суспільних змін, коли відбувається переорієнтація, переоцінка, пошуки можливостей раціональної організації буття. Осмислення проблем людини, яка своєю діяльністю здатна створювати або руйнувати світ цінностей окреслено у художній спадщині Пилипа Капельгородського. Аргумент на користь дефініції аксіологія як проблеми людських цінностей був і залишається у полі зору літературознавців.

Інтерпретація творчості письменників «другого рангу» є актуальною у сучасному науковому дискурсі, оскільки літературу творили не тільки митці європейського рівня, що сприймалася як «взірець», а й ті, чия творчість доповнювала й художньо осмислювала історичну дійсність та людину. Дисертація Світлани Анатоліївни Розмариці є наочним підтвердженням цього.

Предметом усебічного філологічного аналізу стала мала і велика епіка письменника Пилипа Капельгородського, художній дискурс якої маркований синтезом традицій та новаторства прози доби: реалізоцентризму, що детермінував конкретно-історичний підхід до осмислення явищ дійсності та модерних мистецьких віянь, які активно декларували нові естетичні принципи. Світлана Розмариця у роботі доповнює парадигму досліджень щодо самобутності епічних творів письменника в контексті розвитку української прози 1900–1930-х років ХХ століття. Засновком наукової концепції дисертантка ставить проблемно-тематичний і стильовий горизонти прози митця, модерністський дискурс епіки, а насамперед, реалізоцентричні тенденції у творах письменника.

Вивчення матеріалів поданої до захисту дисертації Світлани Розмариці *«Художня модель світу у прозі Пилипа Капельгородського: аксіологія і поетика»* та опублікованих за її темою праць дає підстави віднести дане наукове дослідження до напрямку досліджень модерної літератури першої третини ХХ століття, оскільки в роботі визначено та успішно розв'язано низку актуальних завдань.

По-перше, простежено естетичні орієнтири та аксіологічні доміанти художнього мислення письменника; систематизовано наявні в українському літературознавстві погляди на природу творчості; розглянуто динаміку творчих пошуків митця, специфіку його мистецької еволюції на тлі традиції та новаторства в загальному контексті літературного процесу перших десятиріч ХХ століття, доведено їхню зумовленість суспільно-культурними й літературно-естетичними умовами перехідної доби.

По-друге, характеризуючи проблематику і поетику малоформатних творів та повістей Пилипа Капельгородського, дисертантка звернула увагу на прозу, яка зродилась на ґрунті національного буття й національного світосприймання. Для підтвердження цього аргументу вказано на антропологічний і національно-патріотичний пафос оповідання «Дід Явтух», повісті «Записки семінариста». Простежуючи рух письменника від літературної традиції до модерністської естетики й поетики, Світлана Анатоліївна приходить до висновку, що мала проза та повісті П. Капельгородського репрезентують «своєрідний синтез реалістичних тенденцій та елементів різних образних структур – натуралізму, символізму, імпресіонізму» (С. 133). Слід відзначити, що попри те, що жоден із цих напрямів не представлений цілісно й багатоаспектно в текстовій площині, він водночас окреслює творчі пошуки письменника, які розвивалися у форматі нових тенденцій української літератури перших десятиріч ХХ століття. Дисертантка намагається окреслити вираження етичної аксіології у малих епічних творах, де предметом художньої обсервації письменника стає людина в переломний момент її соціального та індивідуального буття, складного морального вибору, коли в найбільшій мірі виявляється сила характеру (С. 94).

По-третє, виправданою є спроба Світлани Анатоліївни у третьому розділі роботи осмислити проблемну багатовекторність романного жанру Пилипа Капельгородського, яка детермінується поєднанням публіцистичної конкретики з художньою виразністю зображення дійсності: історична хроніка – «Шурган», поєднання ідеологічних та естетичних норм у романі «Артезіан», документальна достовірність фактів, реалістично-об'єктивний виклад з виразним епічним началом, поєднання публіцистичної конкретики з художньою виразністю зображення дійсності – «Оборона Полтави». Семантика ідеологічного дискурсу, інформативність стилю, детермінованість характерів героїв конкретними соціальними умовами й історичними обставинами дали підстави дисертантці констатувати зміну вектору зображення у романах та поєднання творчих потенцій із вимогами ідеологічного закону. Проте художні картини соціальних і політичних перетворень «демонструють символи і знаки, які створюють альтернативний до вимог соцреалістичного канону план інтерпретації – нехай і глибоко зашифрований, що проявляється в різних координатах тексту» (С. 196).

Композиційна цілісність дисертації виявляється у структуруванні роботи, заснованої на розкритті особливостей поетики творів митця, стильового горизонту оповідань, аксіологічної парадигми у повістевому дискурсі, багатовекторності романного жанру Пилипа Капельгородського.

До найбільш істотних наукових результатів дисертації варто віднести науково обґрунтовані й цікаві спостереження дисертантки над особливостями індивідуально-авторського світобачення, естетичних й морально-етичних імперативів прози, характерних рис поетики повістей та романів Пилипа Капельгородського. Глибокий аналіз оповідань «Червоноармієць», «Дід Явтух», повістей «Записки семінариста», «Аш хаду» («Я стверджую»), «Непорозуміння», романів «Шурган», «Артезіан», «Оборона Полтави» дозволив Світлані Анатоліївні Розмариці вказати на:

особливості оповідного дискурсу в другому розділі роботи, який позначений суспільними та індивідуальними проекціями, філософськими проблемами. Аналіз індивідуальної екзистенції особистості дозволив визначити

домінантну модель буття, яка розкриває «діалектику складних (часом, контroversійних) відносин між індивідом і соціумом та ретранслює кризу духовності людини, нівеляцію її морально-етичних і духовних цінностей» (С. 92). У роботі виразно окреслено характер наративної організації оповіді твору «Чия провина?», через який активізується спроба автора виокремити й передати індивідуальний спосіб мислення персонажів (С. 88). Ґрунтовний аналіз оповідання «Дід Явтух» засвідчує про вплив поетики модернізму на творчість письменника, виражену через використання художньої деталі в оповіданні, яка слугує ефективним засобом розкриття мотивів поведінки героїв не тільки з різних суспільних таборів, але й різних національних традицій, культури та менталітету (С. 102) та наративну особливість твору: внутрішнє мовлення у творі відтворене у двох формах – монологічній і невластивому прямому мовленні, що підсилюють інтонаційну структуру оповідання, зображають дійсність через індивідуальне сприйняття, глибше відтворюють асоціативно-емотивний світ персонажа (С. 103);

аксіологічна парадигма у повісті «Аш хаду» («Я стверджую») письменника експлікована через осмислення автентики східного колориту, адже максимальне відтворення картин своєрідного побуту, звичаїв, традиційних занять титульних народів поєднується з викриттям соціальних суперечностей, засудженням жорстокості патріархальних звичаїв і релігійних забобонів, що нівечать людську долю та калічать життя. Авторка роботи акцентує увагу на індивідуально-стильовій нарації у творі – використанні граничної форми внутрішнього монологу – потоку свідомості, що цілісно відтворює думки й переживання героїв, відчуття й асоціації, наснажені емоційними й чуттєвими оцінками. Реалізоцентричні тенденції в тексті повісті межують із відверто натуралістичним зображенням дійсності, що проявляється на рівні надмірної уваги до біологічних (часом фізіологічних) аспектів життя персонажів, у нагромадженні фактів і неприємних деталей навколишнього світу, в зображенні моральних і фізичних принижень героїв. Цікавими є спостереження дисертантки щодо подвійної семантики змісту, ремінісценцій та сатиричного «модусу художності» (В. Тюпа) в тексті «Непорозуміння»;

осмислення структурної та образно-семантичної організації романів Пилипа Капельгородського у третьому розділі дозволило дисертантці встановити константну прикмету творчого почерку письменника у великих епічних творах – нахил до поєднання ідеологічних та естетичних норм. Ретельний аналіз роману «Шурган» дозволив Світлані Анатоліївні визначити закодованість ідейного змісту, прихованість авторської думки в глибинах підтексту, посилену увагу до внутрішнього, психологічного світу героя – підсвідомих рухів його поведінки, виявив кризи духовності (С. 147). Художні особливості роману «Артезіан», на думку дослідниці, виявляються у ліризації оповіді, розкритті внутрішніх порухів душі героїв. Дані твердження дозволили дисертантці зробити висновок про вихід письменника за межі формул і правил радянської ідеології, закладених у формат соцреалістичного канону. Слід вказати, що філософські аксіологічні ідеї визначають домінування індивідуальних ідей над суспільними. Авторка дослідження, спираючись на філософію, вказує, що у творах письменника писаних на замовлення, зокрема у романах «Артезіан» та «Облога Полтави», помітне зміщення авторської уваги з індивідуально-особистісного в бік соціально значимого, детерміноване ідеями соцреалізму.

У процесі аналізу прози дослідниця вдається до типологічних зіставлень, прочитує творчість Пилипа Капельгородського у широкому контексті вітчизняної та зарубіжної літератури: творів Є. Гребінки, М. Гоголя, А. Свидницького, І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, М. Хвильового, Г. Косинки, В. Підмогильного, Ю. Яновського, А. Головка, Г. Епіка, О. Слісаренка, Д. Фурманова, О. Серафимовича, О. Фадєєва, М. Шолохова, О. Толстого, В. Шекспіра, Й. В. Гете та інших. Це уможливило дисертантці вказати на те, що проза письменника акумулювала у собі традиції та новаторство вітчизняної літератури й послуговувалась досягненнями європейських митців, а інтертекстуальні форми виступили результатом авторської інтенції.

Дисертантці вдалося розкрити зазначені проблеми на високому літературознавчому рівні і через те у нас виникає лише побажання почути відповіді на такі зауваги:

1. Зміна суспільно-економічних та політичних відносин у першій половині ХХ століття, пошуки можливостей раціональної організації буття, підвищення інтересу до проблеми цінностей посилили увагу до аксіологічної проблематики. Варто було б поглибити розкриття цього питання у роботі й звернутися до розвитку філософської думки в Україні, вказати на використання ідей вітчизняних мислителів Г. Сковороди, П. Юркевича, Д. Чижевського у творах Пилипа Капельгородського.

2. Прочитання творів П. Капельгородського у контексті української епіки 30-х років є важливими і знаковими. Проте слід було б детальніше вказати на зміну вектору аксіологічної проблематики у творах письменника з виразним ідеологічним акцентом у порівняльному аспекті.

3. Варто було б підсилити теоретичну основу роботи, увиразнюючи аксіологічну складову літературознавства.

Наведені зауваження та пропозиції не знижують загального рівня наукового та практичного значення результатів роботи, вони носять характер побажань.

Дисертація Світлани Анатоліївни Розмариці – самостійна, виконана на високому рівні наукова робота, у якій розв'язано концептуальні науково-практичні завдання, поставлені авторкою, досліджено аксіологію та поетику прози Пилипа Капельгородського, і є однією із структуротворчих для української літератури ХХ століття. Достовірність результатів дослідження та аргументована, логічна послідовність наукових положень відповідає поставленій меті й завданням роботи. Роботу виконано згідно з новітніми вимогами до оформлення наукових праць, із використанням сучасних емпіричних і теоретичних методів опрацювання аналітичної інформації та художнього текстового матеріалу. Надруковані матеріали відображають основні положення дисертації. За її результатами опубліковано 13 наукових статей, з яких: сім із яких опубліковано у фахових виданнях України, одна публікація – у закордонному часописі (усі статті одноосібні), п'ять – в інших наукових виданнях.

Опонована праця є завершеною роботою, в якій науково обґрунтовані результати, що вирішують актуальну та пріоритетну історико-літературну проблему в українському письменстві першої третини ХХ століття та творчому доробку окремого автора. Наукова новизна розкрита в основних положеннях та висновках дисертації. Представлена дисертаційна робота безперечно має теоретичну та практичну цінність. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження.

Дисертація «Художня модель світу у прозі Пилипа Капельгородського: аксіологія і поетика» відповідає спеціальності 10.01.01 – українська література, виконана відповідно до вимог «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року (зі змінами), які висуваються до кандидатських дисертацій. Зазначене дає підстави для присудження Розмариці Світлані Анатоліївні наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та світової
літератур
Криворізького державного
педагогічного університету

С.С. Журба

